

Víctor Català contra el govern català

L'escriptora va mantenir un llarg litigi amb la Mancomunitat i la Generalitat per les peces emporitanes de la seva propietat

Le recent reedició de la novel·la *Un film (3.000 metres)*, publicada el 1926, torna a posar de relleu la figura de Víctor Català, escriptora a contracorrent en el terreny literari —enfront de la tendència renovadora del noucentisme i la modernització lingüística del català—, i també enfrontada amb el govern de la Mancomunitat, i posteriorment de la Generalitat republicana, per no cedir la seva col·lecció de troballes d'Empúries.

XAVIER FEBRÉS > TEXT

ARXIU HISTÒRIC DE L'ESCALA. FONS LLUÍS ALBERT. (FOTOS D'EMPÚRIES)
JOAN LASSÚS COLOMEDA. VÍCTOR CATALÀ A LA CASA PAIRAL (1951) > FOTOS

Víctor Català ho va tenir difícil en relació amb la tendència general. No només per la seva condició de dona escriptora quan n'hi havia poques, sinó també per les seves pròpies actituds, que van situar-la en una posició marginada. Nascuda el 1869 a l'Escala, el 1898 s'havia vist premiada als Jocs Florals d'Olot pel poema *Lo llibre nou* i pel monòleg teatral *L'infanticida*, amb un cert escàndol quan es va descobrir que el pseudònim d'aquella prosa tremenda encobria la identitat d'una dona benestant. A partir d'aleshores va adoptar el nom literari de Víctor Català. Això no va evitar que l'escàndol es reproduís en publicar el 1907 el recull de contes *Drames rurals* i, sobretot, la novel·la d'èxit *Solitud*, traduïda a múltiples idiomes i considerada una obra cabdal de la narrativa modernista catalana, conjuntament amb *La febre d'or* i *Pilar Prim*, de Narcís Oller.

Una col·lecció particular

L'èxit es produïa en ple ascens del nou corrent cultural del noucentisme, oposat al naturalisme dels modernistes. En alternança amb el seu domicili barceloní del carrer València número 250, Víctor Català vivia a la casa pairal de l'Escala, on s'havia fet càrrec de l'administració de les propietats familiars, regentades per masovers. També va heretar i incrementar, després de la mort del pare el 1890, els terrenys en els quals excavava a títol privat, alhora que adquiria per a la seva col·lecció particu-

Va heretar i incrementar, després de la mort del pare, el 1890, els terrenys als quals excavava a títol privat, alhora que adquiria les peces gregues o romanes que li proposaven els buscadors clandestins

>> Una de les entrades de les excavacions d'Empúries.

lar les peces gregues o romanes que li proposaven els buscadors clandestins.

El 1892, als 22 anys, ja es cartejava amb el vicepresident de la Comissió de Monuments de Girona i cosí seu, Felip de Lloret, el qual li agraïa les informacions sobre Empúries. El març del 1909 Víctor Català escrivia a Joan Maragall, dintre de la correspondència que mantenia amb l'admirat poeta: «Està ja molt gratat tot aquell terror [Empúries] pels qui cerquen lo jornalet, desenterrant sens discerniment ni consciència objectes que després entreguen sens pena als més adients».

Avui al passeig marítim de l'Escala s'alça el casal modernista batejat «Solitud» i el jardí annex «Clos del Pastor» —en honor al personatge de la novel·la—, edificats el 1915 per l'admiradora reusenca Antònia Bartomeu Baró, la qual els va llegar en herència a Víctor Català. A la mort de l'escriptora, el seu nebot Lluís Albert Rivas hi va crear, el 1975, el Museu-Arxiu Víctor Català, traslladat recentment.

Al discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, llegit el 14 de gener de 1923, Víctor Català no va parlar de literatura, sinó de la inclinació per l'antiguitat que encarnava Empúries. La seva descripció dels coneixements arqueològics, confusa i mancada de mètode, es cloïa amb paràgrafs literaris més ben travats, característics del seu estil: «Posant devotament l'aurella en la màgica caragola

buyda qu'el destí deixà oblidada entre les sorres d'or del Golf de Roses, hem cregut sentir el ressò de les veus misterioses d'ultratomba, la polifonia ancestral que hi aixeca la raça barrejant sos crits de joia y sos gemechs de dolor als bramuls del mar y als xiscles de la tramontana; y es d'aquells ressons que hauríam volgut fer-nos ressò».

Més de deu anys després de l'inici de les excavacions oficials per part de la Mancomunitat, Víctor Català continuava refusant el 1919 de vendre a les autoritats catalanes els seus terrenys adjacents al jaciment. Continuava excavant-hi privadament i de manera il·legal, amb la col·laboració de Josep Gudiol Cunill, conservador del Museu Episcopal de Vic i historiador de l'art, el qual l'animava a enfrontar-se amb els arqueòlegs oficials. En una carta del 20 d'abril de 1923 a propòsit del discurs d'ingrés a la Reial Aca-

Més de deu anys després de l'inici de les excavacions oficials per part de la Mancomunitat, Víctor Català continuava refusant de vendre a les autoritats catalanes els seus terrenys adjacents al jaciment

dèmia de Bones Lletres, Gudiol li escrivia: «Aquesta nova obra de el ó la Víctor Català demostra que no té de témer les embestides dels arqueòlegs als que sap vèncer, com Orfeu, ab la màgica del seu talent y l'encís de la seva prosa».

Les troballes i les compres van permetre a l'escriptora aplegar a casa seva una important col·lecció de centenars de peces emporitanes de valor, que estudiava i dibuixava. El seu biògraf Joan Ollé i Rabassa afirmava: «Qui escriu les presents paraules havia tingut ocasió d'escoltar com la mateixa interessada deia que de tot allò que li restava i que era patrimoni seu, no estava per passar-ho a museus, era seu i prou!».

El Decret de Protecció del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de Catalunya, publicat al Diari Oficial de la Generalitat el 31 d'octubre de 1937, així com el següent Decret d'Organització del Servei d'Excavacions i Arqueologia de 28 de gener de 1938, van permetre la confiscació durant la Guerra Civil de col·leccions privades com la de Víctor Català, dintre de les mesures de salvament del patrimoni, ja fos per preservar-lo dels escamots d'incontrolats com dels bombardeigs o altres perills derivats de la guerra.

La col·lecció li va ser requisada el 1936 per ordre del conseller de Cultura Ventura Gassol, i portada al Museu Arqueològic de Barcelona. Després de més de vint anys de sol·licitar-li reiteradament i sense èxit que l'exposés al museu d'Empúries, Pere Bosch Gimpera en va procedir l'any 1936 a l'expropiació. Els funcionaris van deixar afixats als vidres de les vitrines uns adhesius que deien «Requisat per la Generalitat de Catalunya». La propietària no va voler treure'ls mai fins la seva mort, el 1966.

L'ocupació d'Empúries per part de l'Exèrcit republicà es va produir a partir de l'octubre de 1936, per instal·lar-hi peces d'artilleria dutes de Barcelona, després del bombardeig de Roses per part de la flota franquista. Els soldats van començar a excavar-hi trinxeres amb eines requisades als arqueòlegs. Pere Bosch i Gimpera va decidir, el gener de 1937, traslladar al Museu Arqueològic de Barcelona una part de les peces del museu d'Empúries, incloses les de Víctor Català.

>> Víctor Català a Empúries.

L'expropiació de la col·lecció de l'escriptora va ser controlada en tot moment pels responsables de la Generalitat, a diferència de l'expropiació d'altres col·leccions privades escalenques, com les de Mercè Granell, Ramon Oliveras o Juan Rubert, efectuades pel Comitè Antifeixista de l'Escala, el fruit de les quals no va arribar al Museu d'Empúries. El mateix organisme de poder popular va escorcollar les diverses cases de Víctor Català a la recerca d'armes o altres proves de connivència amb l'enemic, un cop la seva col·lecció arqueològica ja havia estat traslladada.

L'escriptora va traduir la impressió produïda pels fets als versos següents, escrits al voltant del bust d'Homer i l'estàtua neoclàssica de l'Espinari, de Josep Llimona, que presidien i encara presideixen la residència del Clos del Pastor:

«Oh bell Homer de la sublim orbesa.
Oh Espinari tranquil i reposat,
una altra orbesa orfa de noblesa
vostre redós deixava profanat.
I a l'espetec del màuser victimari
crim de lesa bellesa es perpetrà
que el noble marbre i bronze estatuari
el plom de la revenja afusellà».

La col·lecció expropiada a Víctor Català va retornar a la postguerra al domicili escalenc de la propietària. El nou director d'Empúries, Martín Almagro, també va mantenir relacions tenses amb l'escriptora i la va tractar de saquejadora al seu estudi de 1953 *Las Necrópolis de Ampurias*, en una peripècia permanent estudiada per Benjamí Bofarull a «Víctor Català i Empúries» [*Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre vida i obra de Caterina Albert i Paradís*. L'Escala, 9 a 11 d'abril de 1992. Ed. a cura d'Enric Prat i Pep Vila. Biblioteca Abat Oliva, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993].

El 1965, els professors Lluís Pericot i Joan Maluquer de Motes, conjuntament amb l'arqueòleg Miquel Oliva Prat, van voler convèncer Víctor Català perquè els permetés dur a terme un inventari cien-

tífic de la seva recuperada col·lecció, del qual només es va publicar el 1966 i 1967 a la revista *Pyrenae* la part referida a les 466 monedes que la integren.

Víctor Català va morir el 1966 a l'Escala, als 95 anys. La seva valuosa col·lecció de peces d'Empúries manté avui la condició de propietat particular. Una mostra dels centenars de peces emporitanes del seu fons particular es troba exposada a la casa familiar del carrer Major i al Museu-Arxiu Víctor Català del Clos del Pastor, per exemple l'important *lekanis* àtic o ceràmica de figures negres amb decoració d'esfinxs i sirenes, del segle VI aC, al costat d'altres objectes com ara braçalets, claus, fibules, figures d'animals i gerretes de terrissa o ungüentaris procedents de les tombes de les necròpolis que ella havia buidat o comprat.

Le polèmica tensió que va mantenir amb les autoritats d'èpoques successives es feia extensiva a l'estil de la seva literatura, desmarcat de les tendències del moment. Amb tot, els seus llibres són avui valorats i reeditats. La seva valuosa col·lecció de peces emporitanes continua sent de propietat privada.

Xavier Febrés és
periodista i escriptor.

**La col·lecció li va ser
requisada el 1936 per
ordre del conseller
de Cultura Ventura
Gassol, i portada al
Museu Arqueològic
de Barcelona**